

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadienis priedas

2001 m. vasario 3 d.

Nr. 24 (5)

Saturday supplement Vasaris 3, 2001

No.24 (5)

Bernardas Brazdžionis

TA VASARIO DIENA

Vasario diena man nušvito
Pačiame vidury vėlumos —
Ant palangės snaigės krito
Speigui spaudžiant pirštais žiemos.

Buvo vakaras. Švilpė lyg tyčia
Pasiklydęs šiaurys kamine,
O iš kampo spinksulė grabnyčia
Apibėrė šešėliais mane...

I marškonį nakties suvystę
Kai apkrito tamsos spinduliai,
I šešėlių — sapnų karalystę
Paguldintas pravirkau gailiai.

„Cit, neverkl! — man mama pasakė, —
Už tave jau atsiverčiau aš: —
Tegu dega lig ryto žvakė,
Tegu sninga lig ryto, dievaž, —

Kad ant sniego duknų miegotų
Mano kūdikio šviesūs sapnai,
Prie verdenės gyvenimo guotu
Kad lingvotų žali putiniai...”

...Rytas, deimantais, perlais nusėtas
Ir sutirpęs ant skruostų mamos,
Nepasakė, kad gimė poetas
Išnešiotas žemės žiemos,

Nepasakė, kad jo horoskopas
Parašytas tremties likime,
Nepasakė, kad širdžiai susopas
Reikia gydyt gimtąją žemę.

KATEKEO

„Katekeo“, arba trijų trumpų žodelių „kol“ istorija, virtusi pirmuoju lietuviškai spausdinto katekizmo žodžiu.

Ilgai girdėjome Perkūną
Aukštai po debesiu tirštu,
Šiurpu nueinantį per kūną,
Ii mums grumojantį pirštu.

Kol kartą saulė patekėjo
Ne žaibo degančiu raštu,
Kol gimė balsas katekeo
Nebegrudamas pirštu.

To pat dangaus ženklai tie patys,
Nors jau „aš myliu“, ne „nirštu“,
Žmogus, dar baiminos, tasgatės,
Galybių Viešpaties pirštu...

Ir balsas ėjo „katekeo“
Perkūno griausmo įkandin,
Kol Lietuva juo įtikėjo,
Ispindusiu giliai širdin.

Žodžiais, per amžius amžiniausius,
Dievo tarnais ištikimais
Te savo sielos veidą prausius
Visa širdim visais jausmais. *)

*) Graikų kalbos veiksmazodis „katekeo“ — daryti „stiprų aidą“; apaštalo Morkaus „katekeo“ mintis — „šmorkiai aidai kvietimas sekti Jėzų“ Morkaus evangelijoje pirmieji skyrėsi (IX-XX) yra laikomi pirmuoju krikščioniškosios bažnyčios katekizmu.

Esu aš tikro žodžio nesurandanti esė,
Viena iš daugelio, viena iš daugelio esių,
Jo žodžių Kanaanoje ir Kanoje tartų tėsėjas,
tat ir nenutraukdamas tėsėsiu.

Esu aš žodis, vis dar nebaigtas ištart,
Tarp daugelio anuo metu ištarti nebaigtų,
Ir nežinau, kas visą jį ištars dabar,
Ar tu, ateinantis, ne tu, ar tu,

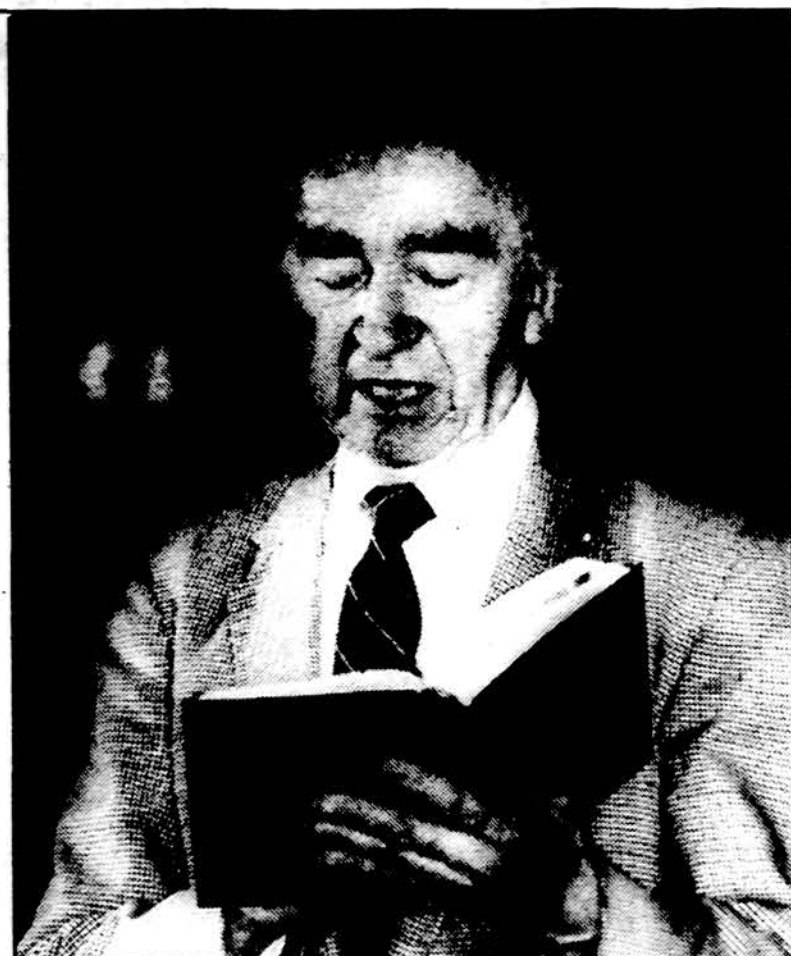
Kas ieškome iš viso vieho, iš širdies vios,
Kas ieškome tikėjimo gilių vigilijų prasmės,
Kas ieškome Mesijo meilės magijos šviesos,
Tartum šventų Mišių metu per Pakylėjimą giesmės.

APAŠTALO PAULIAUS LAIŠKAS

Efeso vyskupui Timotiejui

Rašau dar kartą Tau, brangusis Timotiejau,
Ne sykį priešaukšau aš tokią daviau;
„O gal ne veltui tiek už tikėjimą kentėjau,
Kad po mirties, tikiuos, bus kiek lengviau“.

Buvau ne kartą baustas, kaltintas esu ne kartą,
Tačiau tikiuos, kad kūno bausmės sielai nenuėjo be naudos;
Bausmių nevenk, Brangusis Kristuje, neklausk, ar verta
Vartok maldos aliejų šventąjį, jis kūnui sutrūnų neduos.

Poetas Bernardas Brazdžionis, š.m. vasario 2 d. švenčiantis gimtadienį (g. 1907 m. vasario 2 d.). Džiaugiamės ir dalinamės su skaitytojais, su visa lietuvių tauta, jo atsiųstais naujausiais eilėraščiais ir siunčiamame nuosirdžiausiu sveikinimu bei linkėjimu mūsų Iškiliąjam Poetui. Ad multos annos!

Te per Tave Dangus palaimina Efezo tikinčiuosius,
Te jų akyse išnyks sunkių dienų migla,
Tie, kas nežemiškais lobiais girsis, garsinsis ir guosis,
Nuo tų bus amžiams atitolinta turto liūčių užtarnautoji pekla.

Rašau dar kartą Tau, brolau, brangusis Timotiejau,
Prašau: ne kartą ir ne du saviesiems tikintiesiems paskaityk
Ir nesiskusk, sakydams, kiek už tikėjimą kentėjau,
Ir vykdyk valią Viešpaties,
Ir žodį Jo visur girdek, visur matyk, visiem sakyk.

LAIKO ŽIRKLĖS

Laiko žirkles kerpa ploną šilką siūlą,
Vaiko trumpą laimę, tėvo ilgą dieną,
Sunkų laivą lyną ir betono sieną,
Laiko žirkles kerpa ploną šilką siūlą.

Ir karalių Ulą, ir bevardį tūlą,
Karo — bado metais urmu ir po vieną,
Laiko žirkles kerpa ploną šilką siūlą,
Vaiko trumpą laimę, tėvo ilgą dieną.

Laiko žirkles kerpa geležį ir plieną,
Ažuolą ir smilgą, vargšą ir turtingą,
Vakara bei rytą, naktį irgi dieną,
Laiko žirkles kerpa geležį ir plieną.

Kurs gal neturėjo net kuokšteles šieno,
Nuogas ir be cento, nieko kam nestinga,
Laiko žirkles kerpa geležį ir plieną,
Ažuolą ir smilgą, vargšą ir turtingą.

Laiko žirkles kerpa jauną miesto merą,
Ir Magnificenciją, ir pilką vargą pelę,
Kūtime krašte pasaulio seną Ahaserą,
Laiko žirkles kerpa jauną miesto merą.

Nuneša į tolimiausią amžių statosferą
Tavo sielą, kaip aguonos grūdą ar pupelę,
Laiko žirkles kerpa jauną miesto merą,
Ir Magnificenciją, ir pilką vargą pelę.

OMNIA MEA MECUM PORTO

Nieko neišlošiau jo aš iš kortų,
Kuo gi man būt, jei ne žodžio eskortu.

Dieve galybių, sakyk man, kodėl gi
Nuolat girdžiu garsų giltinę dalį?

Kai vaikštau žemeje dar be egzortu,
Omnia mea mecum porto. *)

Viltį aukščiau nepakilti ir neramų
Amą imu aš be didelių dramų.

Tarp menkaverčių pasaulio reliktų
Viską ir nieko, kas amžina liktu.

Viską palieku už žemės borto —
Omnia mea mecum non porto. **)

*) Aš visa, ką turiu, su savim nešioju.

**) Aš visa, ką turiu, paliksiu žemei šioje.

Bernardo Brazdžionio dainų papildymai

Vytautas Strolia

Teisybė. Poetas Bernardas Brazdžionis nekompozitorius. Jis dainų nekūrė. Bet jo poezija yra tokia daininga, jog patraukė daugelį mūsų dainų kūrėjų jo eilėraščių pritaikyti muzikinį rūbą. Brazdžionio poezija yra ir įvairialypė. Jai sukurta muzika siekia nuo trumpų vaikiškų dainelių iki plačios apimties kantatų, reikalaujančių stambaus ir pajėgaus atlikėjų sąstato net su simfoniniu orkestru. Jo kūryba vienodai vilioja įvairių kartų kompozitorius šiaip ir anapus Atlanto. Tai labai išryškėjo iš K. Skaisgirių straipsnio „Bernardo Brazdžionio poezija muzikoje“ (Drg., 2000.XII.30). Ten išvardinti net 152 42-jų lietuvių kompozitorių kūriniai, sukurti pagal B. Brazdžionio eiles.

Kas pažįsta Kazį Skaisgirį, žino, kad jis yra darbštus, kruopštus ir sąžiningas muzikos darbuotojas. Jo tvarkomas J. Žilėvičiaus-J. Kreiveno muzikologijos archyvas Čikagoje traukia daugelį muzikos klausimais besidomiančių, lietuvių tiek iš išeivijos, tiek ir iš Lietuvos. Straipsnio įžangoje jis atsiprašo, jog „nėra įmanoma surinkti visus muzikos kūrinius parašytus pagal Brazdžionio tekstus. Šiame rašinyje norima apžvelgti tik tuos, kurie yra Žilėvičiaus-Kreiveno Lietuvių Muzikologijos archyve Čikagoje“. Straipsnio gale jis atskirai paminėti dar vieną visiems gerai pažįstamą vaikišką dainelę — „O atsimenu namelį“, suabejodamas jos autorystę. Archyve jis suradęs du tos dainos variantus, kurių autoriu mi vienur nurodytas Vladas Adomavičius, o kitur — Juozas Bertulis. Neretai ši dainelė klaidingai priskiriama prie lietuvių liaudies dainų, nors jos mazarukos tipo ritmas nėra būdingas lietuvių liaudies dainoms. Neseniai mirusi dainininkė Dalia Kučienienė viename savo įrašė niūniuoją tą melodiją be žodžių, viršelyje aiškiai pažymėdama: „O atsimenu namelį — liaudies daina“.

Prie Draugo straipsnio pridėjo V. Adomavičiaus varianto faksimilę įžiūrėmi 1938 metai. Deja, ta daina jau egzistavo keliais metais anksčiau. Čia rašantis prisimena, kaip 1934 metais mus, pirmąsyk nuvedė pas antroko į dainavimo pamoką. Ten tą dieną mes išmokome dvi dainas.

Pirmoji — „Dzimdzi-drindzi, šakar-makar“ mus vaikus prajuokino, kai oželis „patvory pernak miegojo“. O antroji buvo minėtoji „O atsimenu namelį“. Tik daug vėliau sužinojau, jog abiejų dainų tekstai yra Vytės Nemunelio (Bernardo Brazdžionio), o muzikos autoriaus buvęs mano mokytojas Juozas Bertulis. Muzikos istorijoje yra atvejų, kur kompozitoriai be blogos valios savo kompozicijoms yra panaudoję kitų autorių kūrybą. Muzikologo A. Ambrazo sudarytoje

knygoje apie kompozitorių Juozą Gruodį (Vaga, Vilnius 1965) yra patalpintas Gruodžio laiškas Juozui Naujaliai: „...aš labai prieš Tamstą nusidėjau! Iki šiol maniau, kad „Op, op“ tai yra liaudies melodija, o liaudies melodijas visiems neginta vartot...“ (Gruodis buvo parašęs išplėtos formos kūrinių chorui pagal dainą „Op, op, kas ten, Nemuneli“, nežinodamas, kad tai Naujaliai originali kompozicija.) Tiesa, yra dainų, kurių autorių pavardės laikui bėgant užsimiršo, nubyrejo. Spaudos draudimo laikais nebuvo saugu spausdinti poetų tikrąsias pavardes. Bet šiais laikais koncertų programose ar plokštelių įdekluose nenurodyti dainų autorių yra nepateisinamas aplaidumas.

Bet yra dainų, kurios buvo specifiniai sukurtos masiniam dainavimui ir ilgai buvę daugelio laikomos liaudies dainomis („Linėlį raunu ne viena“, ž. J. Marcinkevičiaus, muz. J. Švedo, „Dul-dul-dūdele“ ž. L. Giron, muz. A. Vanagačio, „Oi užkilokit vartelius“ ž. J. Marcinkevičiaus, muz. B. Dvariono, ir daug kt.). Taigi Adomavičius, kaip ir Gruodis ar Kučienienė, irgi patikėjo tų dainų „liaudiškumui“. Be to, V. Adomavičiaus variantas turi pridėtą fortepijono akompanimentą, kas tai padaro savarankiška, unikalia kūryba. O dainos „O atsimenu namelį“ melodijos autorius tikrai yra Juozas Bertulis.

Beieškant medžiagos apie aną dainelę, minėtame saraše pasigėsta kelių kitų, pagal Brazdžionio tekstus parašytų, dainų. Atidžiau tą sarašą peržiūrėjus, pastebėta, kad jame neįtraukta bent kelias dešimt kitų žinomų dainų. Dauguma jų anksčiau tikrai buvo Muzikologijos archyvo inventorius dalis. Juozas Kreivenas, kurio surinkta medžiaga sudaro didelę archyvo eksponatų dalį, save vadino bibliofilu — knygos mylėtoju. Čikagoje jis ir keli kiti vieningai, jų tarpe J. Dainauskas, dr. K. Pemkus, Br. Kvilyš, vysk. A. Trakis, buvo susibūrę į neoficialų knygos mylėtojų klubą. Jie visi buvo karšti lietuviškosios knygos mylėtojai — bibliofilai. Radę ką nors įdomesnio, jie mokedavo didelius pinigus, fotografuodavo, atsišviesdavo, ar net ranka nusirašydavo ištas knygas. Dar Vokietijoje būdamas, Kreivenas, kur tik galejo, ranka nusirašinėjo lietuvių kompozitorių kūrybą. Tokių kaligrafiškai prirašytų gaidų sąsiuvinį į Ameriką jis atsivežė per 300. Buvo ten ir daugybė St. Šimkaus dainų chorams, V. Kudirkos valsai ir mazurkos, J. Gaidelio ir M. K. Čiurlionio kamerinės muzikos partitūros, ir net visas Motiejus Budriūno Pradinis dainynas. Veliau, radęs ir įsigijęs daugelį anksčiau iš Lietuvos Amerikon atsiųstų spausdinių originalų, jisai tik gerai pasi-tikrins, kad tai dublikatai,

perleisdavo anuos sąsiuvinius jaunesniems kolegoms muzikams, jų tarpe ir čia rašančiajam. Tuose sąsiuvinuose tilpo ir ne vienas muzikos kūriny, parašytas pagal B. Brazdžionio žodžius, kurių originalai turėtų būti tame archyve. Turėtų būti...

Žilėvičiaus-Kreiveno Lietuvių muzikologijos archyvas yra tvarkomas ir prižiūrimas savanorių darbuotojų — niekas jiems algos nemoka, tad dirbama čia, kai lieka laiko nuo kitų įsipareigojimų. Pagal galimybes, stengiamasi padėti visiems, kurie ieško specifinės medžiagos iš lietuvių muzikos istorijos. Lietuvos muzikologai, lankęsi tame archyve, ne kartą yra išreiškę savo nuostabą apie čia saugojamus kultūrinius lobius. Čia esą net tokių dalykų, kurių ne Lietuvoje neturima. Paskutinio dešimtmečio metu daug Lietuvos kultūros ir meno darbuotojų lankėsi Amerikoje, rinkdami įvairiom savo studijoms, dizertacijoms ar net mokytojų medžiagai apie išeivijos lietuvių kultūrinę veiklą. Daug tos medžiagos buvo ir tame archyve. Priklausomai nuo temos apimties, toks medžiagos rinkimas užtruko nuo ištisos dienos, savaitės ir net mėnesius. Šis klausimas darosi dar aktualesnis, žinant, kad į Klaipėdą buvo nuvežta ir ten universitetui perduota visa dr. K. Pemkaus biblioteka. Dalis tos turtingos kolekcijos buvo ir muzikologinė medžiaga, gauta dublikatais, arba atšvietimais iš Žilėvičiaus ir Kreiveno. Taigi, klaidiečiams tikrai neverta ruošti kolonim, ilgon ir brangion medžiagos, kuri jiems prieinama pačioje Klaipėdoje. O iš Vilniaus ar kitur Lietuvoje į Klaipėdą irgi arčiau (ir pigiau) negu į Čikagą.

Štai K. Skaisgirių apžvalgos „Bernardo Brazdžionio poezija muzikoje“ papildymai (pagal kompozitorius, bet neskirstant jų toliau į atskiras funkcines klasifikacijas):

Prano Ambrazo — „Iš Tavo rankos, Dieve, gaunu savo rytą“ bendram giedojimui vienu balsu.

Vaclovo Augustino — „Vėlykos — gieda špokas“, vaikams vienu balsu su fortepijone.

Juozo Bertulio dainos vaikams — „Eik pas Jėzų“ („Amžina Danguos ugnelė“), „Laikrodis“ („Tik tik tik jau po šešių) ir „Tėvų nameliai brangūs, negera mums be jų“.

Kun. Lado Budrecko — Garbė Viešpatui („Garbė Tau, Viešpatie, už amžinąjį taką“) balsui solo su vargonais.

Broniaus Budriūno — „Siandien mūsų šventė“ jaunimo chorui su fortepijone.

Motiejus Budriūnas — tribalsis kanonas „Pietų Vėjelii“ („Pietų vėjelii, o kad tu turėtum“).

Jadvygos Čiurlionytės — daina vaikams „Ei, džiūm džiūm, žvirblėli pilkasai“.

Nukelta į 4 psl.

Enciklopedija, kurios labai reikėjo

STEBUKLAS ŽIEMA

Etnologė, profesore, akademikė Angelė Vyšniauskaitė:

Daigeliai, želmenys prasištiebia pavasarį, sulapoja vasarą, o žiemos speigams pagrūmojus galutinai sunyksta. Bet būta ir savotiškų stebuklų: kaip tik žiemės atskleidžia pačią brandą. Ar ne stebuklas, kad štai prie pat III tūkstantmečio slenkščio prieš Lietuvos ir užsienio skaitytojų akis visu savo grožiu, pergventos istorijos didingumu atsivėrė daugelio jau primiršta, vos nenurašyta Mažoji Lietuva su jos milžiniškos reikšmės kultūros paveldu, su buvusiais kaimais, miestais ir miesteliais, su iškiliaisiais to krašto gyventojais lietuvininkais, jų gyvenimo savitumu, kalbos, literatūros, meno turtais, papročiais ir tikėjimu.

Apie Mažosios Lietuvos papročius yra daug rašoma, ypač nuo XVI a. pradžios. Labai gražiai senieji autoriai kalba apie lietuvininkų darbštumą, tvarkingumą, dosnumą. Kitiems ypač krito į akis lietuvininkų bendrumeniškumas: visada talkino vieni kitiems darbuose, nelaimės ištiktiems, padegėliams, našlėms, našlaičiams. Pavyzdžiui, XV-XVII a. autoriai pabrėžia, kad net ir elgetų nebūdavo, kaip šiais laikais matom prie kiekvieno kampo. Del to, kad jei reikėdavo, vieni kitiems padėdavo.

Senuosiuose šaltiniuose daugiausia dėmesio skiriama šeimos papročiams, vestuvėms, laidotuvėms, sambariams. Bet tikrai XVII a. pabaigoje tokie

autoriai kaip T. Lepneris, M. Pretorius jau tikrai plačiai aprašo lietuvininkų buitį, papročius. Antai M. Pretorius savo veikale *Prūsijos idomybės* rašo, kad Mažajoje Lietuvoje žentas žmonos tėvus pakviesdavo į savo tėvų namus per vestuves, po jaunosios gautuvių. Jaunosios tėvai atvykdavo su pyragais, bičiuliaudavo su žento tėvais, vieną arba dvi dienas vaišindavosi. Po to, jaunosios tėvo pakviesti, žento tėvai kartu su jaunavedžiais, taip pat su pyragais ir kitokiomis vaišėmis, vykdavo į marčios tėvų namus. Povestuvinis laikymas vadintas atgręžtuvėmis. Jomis baigdavosi vestuvių apeigos.

Labai pabrėžiama, kad lietuvininkai yra labai daininga tauta: susirinkę dainuoja, vaišinasi, geria sambarinį alų. Įdomu tai, kad kiekvienam kaime šis alus būdavo bendras. Buvo nustatyta, kaip ir kada jis turi būti geriamas. Bendram alui bendrai sudėdavo miežius. Kitas autorius Proisas, jau XIX a. vidury išleidęs knygą apie Prūsijos kraštą, tautotyrą, aprašo ir šeimos santykius. Jis itin akcentuoja, kad labai gerai sugyvendavę netgi tos senosios, neišsidalijusios šeimos.

Šiandien kiekviename žingsnyje išgirsi nešvankiai keikiantis. O pavyzdžiui, 1540 m. valdžios instrukcijoje senūnams sakoma: jeigu kas išgirs keikūną, turi priversti, kad jis atsiklaupęs pabučiuotų žemę. Kodėl žemę reikėdavo bučiuoti? Todėl, kad ji yra šventata, ji mus maitina, nešioja. Jeigu toks keikūnas antrą kartą nusikeikia, jį teismas

gali nubausti netgi kalėjimu. Prūsų teisyne aprašoma, kokių bausmių galėjo sulaukti vagys. Beje, ir anais laikais vagys daugiausia vogdavo „transporto priemones“ — arklius. Sugautam pirmą kartą už tokį nusikaltimą vagiui būdavo įkėčiama šimta rykščių. Mano rodos, ir dabar būtų neblogai, kad automobilių vagys gautų po šimtą rykščių — žinotų, ką reiškia vogti. Jeigu vagis ir toliau nesiliauja vogęs, nupjaukdavo ir ausį arba nosies galiuką. Įdomu, kiek pas mus vaikščiotų beausių ar benosių, jei senieji prūsų įstatymai galiotų.

Beveik visi autoriai rašo, kaip lietuvininkai vyrai ir moterys rengdavosi, aptaria atskiras drabužių detales. Vyrai, pavyzdžiui, visi kaip vienas atrodė pilki — nuo seniausių laikų rengėsi pilkomis sermėgomis, nešiojo ilgus plaukus. Lietuvininkės dėvėjo marškinius, sijonus, prijuosutes, petčius apsisiaudavo vilnonėmis ir lininėmis skaromis, susijuosdavo juostomis. Galvas dengė kepurėmis, skarelėmis ar skaromis. Merginos puošėsi vainikais, karūnelėmis, kaspinais. Vėlesniu metu, laiku nešiojo apsiustus: lininius trinityčius, vilnonės sermėgas, švarkelius.

Mažajoje Lietuvoje jau antrąją Kalėdų dieną po kaimus pradėdavo vaikščioti persirengėliai. Jie vaikštinėdavo iki pat Trijų karalių, sausio 6-osios. Persirengėliai buvo vadiniami Šimelio (Švyio) šokdintojais. Pagrindinis šioje grupėje būdavo Švyis — jaunas, šoklus, linksmas vyras. Jis apsigobdavo balta paklode, pasturgalyje švytravo kanapinė ar pakulinė uodega, ant pakaikščio — arklio galva su karciais ir kamanomis. Švyi lydėdavo meška, žinoma, išverstais kailiniais — ją vedė meškininkas. Šalia bindzeno ožys, ilgomis kojomis žirgliojo gandrai. Beje, Mažajoje Lietuvoje Švyio šokdintojų grupėje būtinai buvo personažas — kaminkrėtys. Tuo tarpu Pajevonio apylinkėse (dab. Vilkauskio apskr. — Red.), kur taip pat Švyio šokdintojai vaikščiodavo, kaminkrėčio niekada nebūdavo. Tai tik rodo, kad Mažajoje Lietuvoje, anksčiau negu Didžiojoje Lietuvoje, atsirado kaminai. Švyis turėdavo iš vietos persukti stalą arba bent suolą — už tai gaudavo „avių“, t.y. įvairių vaisių. Lietuvininkai tikėdavo, kaip šitaip būdavo pagerbiami šeimos mirusieji, jie tada ilsisi ramybėje. Apie tai XIX a. rašo Karlas Kapeleris. Tyrinėtojų nuomone, švyis — arklys se-

Prūsų lietuvių apranga XVIII a. (iš MLE).

noveje laikytas sugrįžtantios Saulės įvaizdžiu, turėjusiu pagreitinti gamtos atbudimą ir nulemti derlių. Nuo Kalėdų iki Trijų Karalių žmonės nedirbo sunkesnių darbų, ypač vengė skalbimo.

Mazlietuviai, taip pat kaip ir žemaičiai, labai mėgo šuipinį — košę su dubeny kšancia paršo uodega. Beje, buvo paprotys šuipiniu pavaišinti ir atvažiuosius pirslius. Jeigu pirslybos kryptavo į gerąją pusę, šeimininkė pavaišindavo šuipiniu su vertikaliai iškista kiaulės uodega. Jeigu jaunikiui būdavo atskakoma, tai taip pat labai subtiliai parodydavo, kad iš pirslybų nieko nebus — tuomet kiaulės uodega būdavo iškisama horizontaliai. Atseit, nėra ko čia jums daugiau pirsčius, važiuokit namo.

LOBIŲ IEŠKOTOJŲ KLONDAIKAS

Vilniaus universiteto Archeologijos katedros docentas, humanitarinių mokslų daktaras **Valdemaras Šimėnas**:

Mažosios Lietuvos enciklopedijos I tome aprašomi svarbiausi bei vertingiausi Karaliaučiaus ir Klaipėdos krašto archeologijos paminklai. Lenkijos teritorijoje esančios prūsų žemės mažai tepaliosios, nors informacija apie čia esančius archeologijos paminklus sudarytų ne vieną tomą. Visų pirma, mus riboja apimtis: pirmame tome iš 3,000 straipsnių archeologijai skirta apie 200. Tai nėra daug. Žinoma, kad, pavyzdžiui, Karaliaučiaus krašte iš viso priskaiciuojama apie 100 pilikalnių — mes enciklopedijoje aprašome apie 90. Pateikiame duomenys, kurie iš jų yra tyrinėti, kada, kas tyrinėjo, kaip atrodo ir pan. Taigi apie pilikalnius galime surasti beveik visą informaciją. Tiesa, jie yra labai prastai ištirti.

Kiti straipsniai — apie kapinynus, pilis, žymesnius šio krašto paminklus tyrinėjusius archeologus bei draugijas. Archeologijos skyrių rašėme dviese: aš aprašiau Karaliaučiaus krašto, paminklo-saugininkas Linas Tamylynas — Klaipėdos krašto archeologijos paminklus. Daug daugiau autorių, nei apie pilikalnius, yra rašę apie pilis. Šia tema yra nemažai išėję knygų, ypač Vokietijoje, todėl pateikti informacija apie pilis buvo šiek tiek lengviau. Be to, V. Peteraitis, M. Purvinas ir kiti autoriai, aprašinėdami miestelius ar vietoves, pateikia duomenų ir apie čia esančias

pilis. Apie laidojimo paminklius — kapinynus bei pilkapynus mano kartotekoje yra vos ne 1,500 kortelių. Į enciklopedijos tris toms pateks gal 30-40 proc. sukauptos informacijos. Atrinkti didžiausi, tyrinėti paminklai, kuriuose ras-ta daugiausia radinių. Vienas pagrindinių prūsų laidosenos bruožų — jie beveik visą laiką mirusiųosius degindavo. Tuo jie skiriasi nuo Nemuno žemupio ar vidurio Lietuvos gyventojų, kurie dažniau mirusiųosius nedegintus laidodavo. Iki II pasaulinio karo kapinynus yra tyrinėję E. Hol-lackas, F. Peiseris, A. Bez-zenbergeris, A. Henningas, C. Engelis ir kt. Jie tyrinėjo Bludavos, Blumenavos, Egliškių, Karbių, Isruties, Georgenwal-dės, kitus kapinynus bei pilkapynus.

Prūsijoje yra surasta apie 15 akmeninių skulptūrų, kurios vadinamos akmeninėmis bobomis. Tyrinėtojai nesutaria dėl jų paskirties, neišku, kada jos statytos. Tokie akmenys galėjo žymėti prūsų genčių teritorijų ribas. Kiti tyrinėtojai mano, kad jie vaizdavo kažkokias pagoniškas prūsų dievybes. Archeologo A. Kulakovo nuomone, tokie akmenys vaizdavo legendinius prūsų didvyrius Videvutį ir Brutenį. Yra nuomonių, kad tai klajokliai pasižymėjo savo tolimiausiu žygių vietas. Iš tiesų, XIII amžiuje šį kraštą buvę pasiekę klajokliai mongolai. Kiti jas sieja su vikingų laikais, kai

kas net įvelgia šv. Bartolomejaus atvaizdą. Yra išlikusių beveik visos literatūroje minimos prūsų „bobos“. Anksčiau buvo laikomos Prūsia muzejyje Karaliaučiuje, dabar didžioji dalis yra išrinktos apie Gdanskio muziejaus miesto sienas, kelios taip pat yra Varmijos ir Mozarijos muzejiaus kiemelyje Olštyno, vienintelės buvusios Karaliaučiaus krašte likimas nežinomas.

Pokario metais Karaliaučiaus krašte buvo organizuota gana daug ekspedicijų, bet informacija apie jas saugoma Maskvoje ir yra sunkiai prieinama. Iš šalies žmogui praktiškai neįmanoma susipažinti su Karaliaučiaus muzejiaus fonduose esančiais radiniais, kadangi jie nėra tinkamai sutvarkyti. Vilniaus universiteto studentai ne kartą išreiškė norą važiuoti į Karaliaučiaus muzejį susipažinti su archeologinių ekspedicijų radiniais, bet muzejiaus darbuotojai nedrįsta parodyti aprūnijusių, sulūžusių dėžių, į kurias sudėti kasinėjimų radiniai. Karaliaučiaus krašte vykdytų archeologijos ekspedicijų ataskaitos nėra paskelbtos, nėra katalogų arba jie labai paviršutiniški.

Man teko dalyvauti ne vienoje Maskvos, Peterburgo ir vietinių archeologų ekspedici-jose Karaliaučiaus krašte, savo akimis pamatyti, ką jie randa. Kadangi Karaliaučiuje nėra savų restauratorių arba

esamų kvalifikacija žemo lygio, išpūdingesni radiniai po kasinėjimų neretai išvežami į Maskvą ir ten restauruojami. Tiesa, vėliau radiniai grąžinami Karaliaučiaus muziejui.

Tyrinėtojų taip pat būta labai įvairių. Medenavos, Kramavos pilikalnius bei Viskeltų kapinyną, kuriuose rasta daugiausia keramikos, geležies dirbinių, pokario metais yra tyrinėjęs Frida Gurevič. Ji atliko politinį užsakymą — bandė įrodyti, kad rastoji keramika yra slavų, o šios žemės anksčiau yra gyventos slavų. Ją ypač aštriai kritikavo lenkų archeologas Jerzy Antoniewiczius bei latvių kilmės, Vokietijoje gyvenantis archeologas Edvardas Šturm-mas. Beje, nušalinta nuo darbo Karaliaučiaus krašte, F. Gurevič buvo perkelta į Naugarduką, kur tyrinėjo šio miesto pilį. Ir čia ji „atrado“, kad Naugardukas yra ne Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, o slavų miestas...

Artimi ryšiai sieja su maskviečiu archeologu V. Kulakov, su kuriuo drauge parašėme knygą *Užmiršti prūsai*, noriai bendrauja Karaliaučiaus muzejiaus darbuotojai. Tačiau iki šiol niekaip nepavyksta užmegzti kontaktų su Karaliaučiaus universiteto istorijos katedra, kuriai vadovauja archeologas Suvorovs. Jis atsiskaito keistis informacija, rengti drauge su Vilniaus universitetu bendras ekspedicijas Karaliaučiaus krašte ir pan. Toks priešiškas nestebina, kai sužinai, kad tai jis 1991 m. per užgrobtą Lietuvos televiziją tikines, kad Klaipėda ir Klaipėdos kraštas turi priklausti Rusijai.

Paciame Karaliaučiuje išaugo jaunoji archeologų karta, pradėjusi nuo lobių paieškų. Atgimimo metais jie buvo ikūrę neoficialių muziejų vokiečiams, kuris turėjo labai didelį pasisekimą. Su jaunais architektais nekylo jokių bendravimo problemų: jie noriai konsultuoja, patys prašo informacijos, skolinasi knygas. Beje, neseniai Karaliaučiaus muzejyje atidaryta nauja baltų archeologijos ekspozicija, kuri yra gausiai lankoma. Gana idomai ir gyvai pateikiami eksponatai, palyginti ne tiek daug politikos, nors netrūksta išmonės, pateikiama ir nepatiktintų mokslo teiginių.

Vis daugiau suzinome apie vaidinamasias archeologijos, geologijos ekspedicijas, kurių tikslas — surasti Gintaro kambarį. Nukelta į 3 psl.

Mazlietuvė šventiniiais drabužiais XIX a. pabaigoje (iš MLE).

Kaireje — lietuvininke XIX a. pradžioje; dešinėje — mazlietuvų ūkininkų šeima XIX a. (iš MLE).

Senovės Prūsų pilis.

Senoji Anciškio bažnytkaimio (Kėdainių rajonas) kampelis. Algimanto Žižiūno nuotrauka.

Išsaugokime tarmes

Lietuvos Respublikos vyriausybė patvirtino lietuviškų tarmių ir etninių vietovardžių išsaugojimo programą 2001-2010 metams. Prižiūrėti, derinti jos vykdymą pavesta Valstybinės lietuvių kalbos komisijai prie Lietuvos Respublikos Seimo.

Programoje pažymima, kad, nors iš gyvų mūsų tarmių turteja, maitinasi bendrinė lietuvių kalba, bet, deja, tarmės vis labiau nyksta, atsiranda naujų kalbės atmainų, neigiamai veikiančių tarmių kalbą. Del keleto okupacijos dešimtmečių trukusio ir dabar pasireiškiančio mūsų tarmių gujimo iš mokyklų, švietimo ir kultūrinės veiklos sričių, daugelis lietuvių jau igiję kalbinio nepilnavertiškumo kompleksą. Dar blogiau su mūsų jaunumu. Joje vis labiau įsiaknyja nusistatymas apskritai išsivadėti gimtosios kalbos, labiau savo tėvų ir senelių tarmės. Pamištami taip pat išnykusių ar nykstančių kaimų, kitų vietovių vardai, pavadinimai.

Vyriausybės patvirtintoje programoje pabrėžiama, kad atspirti svetimų kalbų, kaip ir svetimų kultūrų poveikiui, įmanoma, sustiprinus gimtosios kalbos ir apskritai tautinės kultūros įvaizdį, puoselėjant gimtosios kalbos tradicijas, tarp jų ir tarmes. Būtinai kelti tarmių, kaip ypatingai brangintinos mūsų gyvosios kalbos, autoritetą bei puoselėjimą.

Įveikti šiuos mūsų valstybei ir jos kalbai pražūtingus reiškinys gali padėti tik esminės permainos švietimo sistemoje, viešajame ir šeimos

gyvenime. Todėl programoje numatoma lietuviškose mokyklose įvesti etninės kultūros kursą, apimančią ir vietos tarmes. Bus parengtos mokymosi priemonės apie tarmes, jomis aprūpintos mokyklos. Dėstydami lietuvių kalbą, mokytojai turės neapeiti ir tarmių aiškinimo bei puoselėjimo. Raginama tarmes naudoti visuomenei skirtuose kultūrinuose ir kituose renginiuose.

Programa taip pat numato naujus darbus lietuvių kalbos institutui, kitoms humanitarinėms krypties mokslinėms įstaigoms. Bus sudarytas tarmių garsinių įrašų fondas, sustiprinti dialektologijos ir tarmių apsaugos materialiniai ištekliai. Visą programą bus finansuojama iš Valstybės biudžeto.

Programoje taip pat numatytos priemonės išsaugoti senus, bet nykstančius etninius vietovardžius. Rengiantis istoriškai Europos Sąjungą, būtina sukurti kaimų, bažnytkaimių, miestelių, kitokių vietovardžių apsaugos sistemą tarptautinėje erdve, pirmiausia juos surašyti, suinventorizuoti, parengti kompiuterinį Lietuvos administracinio teritorinio suskirstymo žinyną ir hidronimų sąvadą. Išnykusių kaimų ir kitų vietovių pavadinimus raginama grąžinti į švietimo ir kultūros įstaigas naujų gatvių, kelių, kitų objektų pavadinimų sąvadui. Teisiniuose aktuose, leidiniuose, žiniasklaidoje naudoti neiškreiptus, taisyklingus vietovardžius.

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininkė dr. D.

Mikulenienė pasakė, kad vyresnioji mūsų išeivijos karta turėtų išsaugoti bent svarbiausias, pagrindines mūsų tarmes — aukštaičių, dūkų, žemaičių, suvalkiečių.

Gražių pavyzdžių išeivijoje netrūksta. Kai kalbėsi su poetu Kaziu Bradūnu, girdi gryną, svetimybę ne kiek nesugadintą, jo gimtąją tarmę, pagalvojai, kad jis tarsi šandien būtų atkeliavęs ne iš Amerikos, bet iš gimtojo Kiršų kaimo. Gimtąją papilietiška tarmė ne tik kalba, bet ir dainą tarmiškai užtraukia, laiškus į Lietuvą parašo New Yorke nuo 1949 metų gyvenantis filmininkas ir poetas Jonas Mekas.

Vyriausybės taip pat patvirtino svertiną žodžių keitimo lietuviškais atitikmenimis tvarką. Ji nustatys bendrinėje lietuvių kalboje nevartotinių svetimų kalbų ar svetimos kilmės žodžių keitimo lietuviškais atitikmenimis sritis — tiek viešojoje informacijoje, žiniasklaidoje, leidiniuose, ypač mokyklų vadovėliuose, kitose mokyto ir studijų priemonėse, tiek ir valstybiniuose teisės aktuose, reklamose. Svetimžodžių ir jų lietuviškų atitikmenų pagrindus ir tvarką pavesta prižiūrėti Valstybinei lietuvių kalbos komisijai.

Norisi tikėti, kad vykdančią šią vyriausybės patvirtintą tvarką lietuviškais žodžiais pagaliau bus pakeistos tokios svetimybės kaip „asociacija“, „nacionalinės“ premijos, „nacionaliniai“ teatrai ir kitos svetimybės.

Algimantas A. Naujokaitis

Prezidentas ir fotografai

Lietuvos Respublikos prezidentas Valdas Adamkus savo pareigas pradėjo eiti 1998 m. vasario 26 d. Bet į Lietuvos fotografų, taip pat ir į Džojos Barysaitės, objektyvą, šis žymusis užsienio lietuvių visuomenininkas pateko daug anksčiau — profesinių viešųjų lietuvių metu, kultūrinuose tautinio Atgimimo renginiuose, „Santaros-Sviesos“ suvažiavimuose. Šioje parodoje pateiktas fotografijų pluoštas liudija ir iliustruoja Valdo Adamkaus, jau einančio prezidento pareigas, bei Almos Adamkienės darbo ir poilsio aplinkybes, susitikimus su užsienio valstybių vadovais bei svečiais, Lietuvos ūkių, kultūros, visuomenės veikėjais.

Per trejus vadovavimo valstybei metus įvyko daug įvairaus lygio vizitų užsienyje, šimtai susitikimų Lietuvoje, daug švenčių, renginių, kuriuose dalyvavo prezidentas. Fotografijas apibendrinančiu brožu galima laikyti tai, kad prez. Adamkus visada išlieka gyva ir savita asmenybė, nepaisant aplinkybių oficialumo, protokolo reikalavimų ir susitikimo svarbos. Iš nuotraukų matyti, kad visur lieka vietos gyvai emocijai, žmogiškajam, neoficialiam bendravimui ir nuoširdžiai reakcijai. Ar tai apžvalginė kelionė straigta sparnu, ar susitikimas su popiežium Jonu Paulium II, ar kitų valstybių atstovų skiriamųjų raštų priėmimas, ar penkiametio berniuko apdovanojimas už drąsą, parodytą gaisro metu...

Lietuvos Respublikos prezidento įstatymas apibrėžia užsienio politiką bei krašto saugumą. Tačiau realybė kasdien papildo ir koreguoja dalyvavimą šalies gyvenime, nuolat įtraukia į vis naujas veiklos sferas, atneša naujų rūpesčių. Nuotraukose atsispindi, kokios nuotaikos prezidentą lydi darbinio susitikimo su Lietuvos Seimo bei Vyriausybės vadovais metu, pagerbiant Lietuvos sportininkus ar prezidentūroje organizuojant kalėdinius renginius Vaikų namų auklėtiniais. Kai žmogiškoji laikysena sutampa su oficialia valstybės vadovo pozicija, tada ypač blykstelėtos akimirkos, kuriose rūpestį, abejonę ir nežinią stelbia nuoširdi šypsena, dvasinė šiluma ir pasitikintis žvilgsnis.

Rimtesis šio nuotraukų pluošto įvertinimas tikriausiai laukia ateityje. Šiandien jos suteikia dar vieną galimybę prisiminti, kokių įvykių kupi-

ni buvo treji praėję kadencijos metai ir koks prez. V. Adamkus buvo — ir yra — tuomet, kai jį mato daugybė žmonių, arba tada, kai šalia tik pati artimiausia aplinka. Nuotraukos — tai dar viena proga priartėti prie šiandieninio politinio, kultūrinio, visuomeninio, o kartais ir asmeninio, Lietuvos vadovo gyvenimo realybės.

Arnas Ališauskas

EKSLIBRISŲ KONKURSUI PASIBAIGUS

Tarptautinėje ekslibrisų parodoje, skirtoje Mikalojaus Konstantino Čiurlionio 125-ųjų gimimo metinių jubiliejui paminėti, dalyvavo 165 dailininkai iš 30 valstybių. Tarp jų buvo Lenkijos, Estijos, Čekijos, Ispanijos, Italijos, Vokietijos, Prancūzijos, Argentinos, Meksikos, Australijos, Japonijos, Jungtinių Amerikos Valstijų ir kitų kraštų. Paroda vyko

Laima Švabaitė-Petrušienė.

Veronika Švabienė.

2000 metų rudenį Vilniuje, valstybinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje.

Parodos konkursui pateiktose ekslibrisuose pažymėta ne tik M.K. Čiurlionio jubilėjaus data, bet ir personalijos bei institucijos, susijusios su šio dailininko kūryba bei asmenybe.

Konkurso pirmoji premija

paskirta Danutei Žalnierūtei iš Lietuvos. Tarp 100 atrinktų tarptautinės parodos darbų katalogui, iš JAV yra dailininkės Reva Kern, Veronika Švabienė ir Laima Švabaitė Petrušienė.

Parodą ruošė Lietuvos Respublikos Kultūros ministerija.

J.G.

Prezidentas Valdas ir Alma Adamkai, atradę ramybės valandėlę prie Baltijos jūros Palangoje. Džojos Barysaitės nuotrauka.

Alma Adamkienė ir prez. Valdas Adamkus Kudirkos Naumiestyje 1998 m. rugpjūčio 29 d. Džojos Barysaitės nuotrauka.

Enciklopedija, kurios seniai reikėjo

Atkelia iš 2 psl.

Bet geriau būtų šias ekspedicijas vadinti paminklų naikinimo ekspedicijomis. Ieškant požemių ir paslėptų vertybių bei lobio buvo labai apgriautos Karaliaučiaus, Balgos, Lokšteto ir kitos pily. Lobio buvo ieškoma eskavatorių, buvo griauamos sienos. Panaši lemtis ištiko ir ne vieną Bažnyčią, kurių požemiuose buvo tikimasi rasti hitlerininkų paslėptų lobio. Taip ieškant Gintaro kamburio buvo sunaikinta labai daug kultūrinių vertybių.

Blogiausia, kad šie lobiai paieška ypač suklestėjo pastaruoju metu. Karaliaučiaus kraštas yra tapęs savotišku klondaiku. Vieni siekia pralobti, kiti — surasti ką nors nepaprasta. Įvairūs radiniai noriai perkami atvažiuojančių ir šiam kraštui nostalgiją te-

bejauciančių turistų. Štai prie Balgos pilies visur iškasinėta — vienos duobės. Ten daug archeologijos paminklų, kur be kasi, ką nors surasi. Savaitgaliais lobio ieškotojai landžioja po krūmus su minų iešikliais, metalo detektoriais. Jie taip pat kasinėja ir karių kapus, ieško įvairių apdovanojimų. Beveik ištisai perkasta Kuršių nerijos pietinėje dalyje, prie dabartinio Zelenogradsko esantis žymusis skandinaviskasis Kau-pio arba Viskeltų pilkapynas, reikšmingas ne vien baltams, bet visai Europai.

Neretai sunku nustatyti, kur yra tas ar kitas archeologijos paminklas. Arba tėra žinomas tik vietovardis, kad ten buvo kasinėta, kas kasinėjo, tačiau tiksliai vieta nežinoma. Gal tik trečdalis tokių

paminklų pavyko nustatyti jų vietą. Šalia piliakalnio ar pilkapio gyvenantis žmogus nepasakys, kur toks yra, nes jis paprasčiausiai nežino. Ir tiesiog keista, tačiau daug archeologijos paminklų kažkokiais būdais būna suradę lobio ieškotojai. Bet apie 20-30 proc. archeologijos paminklų nesiseka surasti ir Klaipėdos krašte, nors specialiai ieškoma. Daug žmonių čia pasikeitė, naujai atsikėlę nežino senųjų vietovardžių, pagaliau kuriuos buvo nusakoma paminklo vieta.

Karaliaučius iki karo garsojo kaip turintis vienus gražiausių ir turtingiausių muziejų Europoje. Juose buvo sukaupta vertingų meno kolekcijų, senųjų rankraščių, archeologijos radinių. Didžioji jų dalis buvo išlaikyta, atsidūrė Vokietijoje, kiti — Olshtyno,

treči — Gdanskio muziejuose, o dalis išnyko be pėdsako. Dalis šių vertybių vėl sugrįžta į MLE, kurioje skaitytojas suras ir naujos, iki šiol niekur neskelbtos informacijos apie Karaliaučiaus kraštą.

PIRMOJI TIKRA ENCIKLOPEDIJA

Mokslo ir enciklopedijų leidyklos direktorius Rimantas Kareckas:

Pirmasis šios enciklopedijos tomas buvo rengiamas ketverių metų. Kyla klausimas, kodėl taip ilgai? Kaip visada, viskas prasideda nuo pinigų. O pradžia buvo labai sunki. Reikia pasakyti, kad ši enciklopedija išvydo pasaulį ne mūsų, o išeivijos dėka. Jie rinko aukas ir tais pinigais buvo finansuojama šios enciklopedijos leidyba, ypač jos pradžia. Antai 1998 metais iš Mazosios Lietuvos fondo buvo gauta 32,000 Lt., o iš Kultūros minis-

terijos — 11,800 Lt. 1999 m. iš MLF gauta 76,000 Lt. iš Tautos fondo — 8,000 Lt., o iš Mokslo ir studijų departament — 7,500 Lt. Susidarė toks išpūdis, kad labiau enciklopedijos reikia išeivijai, negu Lietuvos gyventojams. Bet, aciu Dievui, kad paskutiniai metai buvo jau geresni: mus parėmė ir Kultūros ministerija, ir Mokslo ir studijų departamentas prie Švietimo ir mokslo ministerijos. Buvo skirta lėšų ir iš Vyriausybės rezervo fondo.

Pabandėme ieškoti labdaros ir iš Lietuvos imonių. Tiesiog savaimė piršosi tokia mintis: senyvo amžiaus išeivija renka pinigus, aukoja, o argi pas mus neatsirastų, kas gali vieną kitą litą paaukoti? Buvo išvykę į Klaipėdą agituoti stambiausių imonių. Žinoma, labai sunku kalbėti, kai nieko neturi rankose. Vis dėlto, akcinė bendrovė — Klaipėdos jūros kompanija „Klasco“ sky-

rė 5,000 Lt. Be to, akcinės bendrovės „Naftos terminalas“ generalinis direktorius Arminas Gintautas paaukojo tūkstantį litų kaip fizinis asmuo. Motyvas buvo paprastas — lengviau aukoti savus pinigus, nei įforminti kaip įmonės labdarą. Manome, kad išėjus pirmajam tomui, bus lengviau surasti rėmėjų. Tačiau tas finansinis bangavimas, kai neturėjome iš ko mokėti atlyginimų, darbuotojai išeidavo nemokamų atostogų, atsiradus pinigų, vėl sugrįždavo ir vėl dirbdavo, pailgino šios enciklopedijos rengimo trukmę.

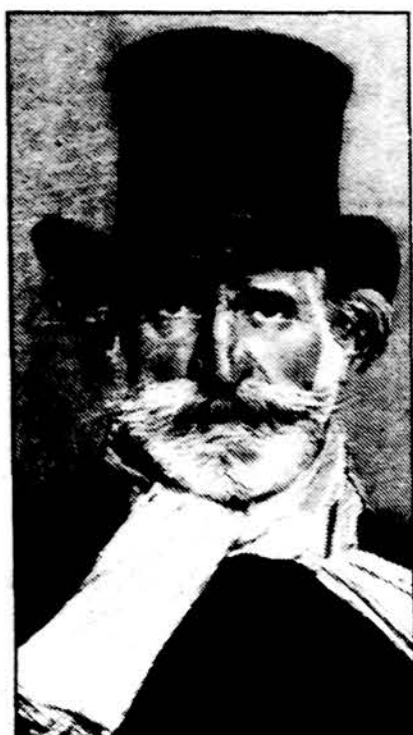
Paprastai rašant naują enciklopediją, visi redaktoriai paima kitas enciklopedijas, lygina. Ir vistiek tam tikra dalis medžiagos iš vienos enciklopedijos keliauja į kitą, dažnai net ir su klaidomis. Šiuo atveju nusirašyti nebuvo nuo ko. Enciklopedijos redakcija, sa-kykim, pradėjo darbą tuščioje

vietoje. Ir kai pavartai pirmąjį tomą, matai, kiek yra autorių, kiek dirbta ir organizuota — tikrai jauti pagarbą šiems žmonėms. Deja, mes esame biudžetinė įstaiga ir net premijų negalime išmokėti šiems žmonėms ir taip padėkoti už ne vienerių metų darbą. Mums labai svarbu, kaip ši enciklopedija bus vertinama, koks bus susidomėjimas, kaip ją pirsks. Be abejo, pirmojo tomo tiražas lems ir kitų tomų tiražus. Žinoma, pasitaiko ir klaidelių, netikslumų — tai yra neišvengiama, rengiant tokios apimties darbus.

MLE yra pirmoji kregždė. Sausio mėnesį skaitytoją turėtų pasiekti Technikos ir Muzikos enciklopedijų pirmieji tomai. Tai bus tritomieji leidiniai, o MLE turbūt bus keturtomieji.

Paruošė Jonas Albertavičius

Viva Verdi!

Komp. Giuseppe Verdi.

Siemet laikas jau bus atskaičiuojamas 100 metų, kai iš šio pasaulio iškeliavo operų kompozitorius italas Giuseppe Verdi. Jo sukurtos operos, pasižymincios žaviu melodingu, paplitusios po visą pasaulį, yra tapusios pagrindine repertuaro dalimi visuose operų teatruose.

Verdi gimė Italijoje 1813 m. Pradinės muzikos žinias įgijo pas vietos vargonininką. Jo muzikiniai gabumai pasireiškė gan anksti taip, kad turėdamas vos 9 metus, nekuriose bažnytinėse apeigose jau galėjo pavaduoti ir vargonininką. Privaciai muzikos studijas tęsdamas, kelis metus vargoninkavo. Pastebėjus jo neeilinį talentą, buvo patarta, o ir sąlygos sudarytos, stoti į Milano konservatoriją. Kadangi jis jau buvo vyresnis (18 m.), kaip paprastai stojant į konservatoriją, jam reikėjo praėti specialią egzaminų komisijos perklausą. Egzaminų komisijai suradus, kad jo pasirodymas nėra patenkinamas, o ir rankų pozicija ant fortepijono klaviatūros netinkama, Verdi prašymas įstoti į konservatoriją buvo atmetamas. Vis dėlto egzaminatoriai pastebėjo, kad jis turintis talentą kompozicijai, tačiau tam trūkstą technikos. (Dabar, tai pati Milano konservatorija, atmetusi Verdi prašymą į ją įstoti, yra pasivadinus ir puikuojasi „Giuseppe Verdi“ vardu).

Verdi į neviltingą nepuolė ir kompozicijos studijas tęsė pas garsiosios La Scala operos, Milane, hapsichordistą Vincenzo Lavigna.

Jau būdamas 26 metų, parašė operą „Oberto“. Ji, 1839 metais su geru pasisekimu, net 14 kartų, buvo pastatyta La Scala operos teatre. Vėliau ten pat tapo pakartota dar 17 kartų.

Pasisekimo paskatintas, Verdi parašė komiška operą „Un Gorno di Regno“. Tačiau tik po vieno pastatymo ji daugiau nebepasirodė. Nusivylimas buvo nemažas. Jis buvo net pradėjęs abejoti, ar apskritai bevverta su operomis galinėtis.

Abejonėms neilgai užsitęsęs, biblinė tema, parašo operą „Nabuco“. Ją La Scala teatras baigiantis sezonui, pastatė tik 8 kartus. Sulaukus nepaprastai didelio pasisekimo, operą dar kiek pakoregavus, rudens sezono ji buvo kartojama net 57 kartus! Tai buvo rekordinis tos pačios operos pastatymų skaičius La Scala teatre — jokiai kitai operai neprilygęs.

Dabar Verdi su dideliu užsispyrimu vieną po kitos „gimė“ išties eilę naujų operų. Vienos iš jų dažniau matomos („Lombardi“, „Ernani“, „Lui-

za Miller“ ir kitos), bet buvo ir tokių, kurios jam nei džiaugsmo, nei didesnės garbės nesuteikė („Alzina“, „Attila“, „Masnadieri“, „IL Corsaro“, „Giovana Orco“ ir kt.).

Paties didžiausio pasisekimo susilaukė, dar ir dabar savo populiarumu nepralenkiamos trys Verdi operos: „IL Traviatore“, „Rigoletto“ ir „La Traviata“.

1869 m. Verdi gavo iš Egipto valdovo užsakymą sukurti operą Suez kanalo atidarymo progą. Su užsakymu sutikęs, pagal Antonio Ghislanzoni tekstą, parašė išpūdingą operą „Aida“. Tos operos premjera įvyko naujai pastatytame teatre, Cairo mieste, Kaledū išvakarėse, 1871 m.

Verdi, kviestas atvykti į operos premjerą, nesutiko, paaiškindamas, kad svarbiau-

sas jo menas, negu jis pats. „Aida“, žaibišku greičiu įtvirtinusi visuose Europos teatruose, netrukus pasiekė Ameriką. Už „Aidą“ iš Egipto valdžios Verdi gavo 150.000 frankų, o už jos pastatymus Italijoje — 12.000.000 lirų.

Verdi buvo didelis gamtos mėgėjas. Turėjo įsigijęs didelį ūkį/dvarą. Jame — gražus parkas, vynuogės, šaunūs žirgai. Ten jis didesnę savo laiko dalį ir praleisdavo. Sukūdamas vos 9 metus, nekuriose bažnytinėse apeigose jau galėjo pavaduoti ir vargonininką.

Privaciai muzikos studijas tęsdamas, kelis metus vargoninkavo. Pastebėjus jo neeilinį talentą, buvo patarta, o ir sąlygos sudarytos, stoti į Milano konservatoriją. Kadangi jis jau buvo vyresnis (18 m.), kaip paprastai stojant į konservatoriją, jam reikėjo praėti specialią egzaminų komisijos perklausą. Egzaminų komisijai suradus, kad jo pasirodymas nėra patenkinamas, o ir rankų pozicija ant fortepijono klaviatūros netinkama, Verdi prašymas įstoti į konservatoriją buvo atmetamas. Vis dėlto egzaminatoriai pastebėjo, kad jis turintis talentą kompozicijai, tačiau tam trūkstą technikos. (Dabar, tai pati Milano konservatorija, atmetusi Verdi prašymą į ją įstoti, yra pasivadinus ir puikuojasi „Giuseppe Verdi“ vardu).

Pagaliau, po ilgai užsitęsusių „atostogų“, jau sulaukęs 75 metų, pagal Arigo Boito (pagrįsta Shakespear tragedija) tekstą sukūrė operą „Otello“, pasižymincią didele dramatine įtampa ir lyrinio grožio.

Buvo manoma, kad tai jau būsimoji jo paskutinė opera. Tačiau Verdi visus nustebeino. Jau sulaukęs 78 metų, varginamas visokiausių negalių, sukūrė komiška operą (tekstas A. Boito) „Falstaff“. Nekreipiant dėmesio į Verdi pažengusį amžių, „Falstaff“ pasižymi naujumu, gyvybingumu, jaunatvišku pakilimu, giliai paliečia ir senų žmonių jausmus. Rašytojas G. Annunzio Verdi banded aptarti penkiais žodžiais: „Pianse ed amo per tutti“ (Jis verkė ir mylėjo dėl mūsų visų). Pamačius operą „Falstaff“, dar būtų galima pridurti, kad jis sugebėjo ir šypsotis.

Verdi per savo netrumpą gyvenimą sukūrė 26 operas ir yra pripažintas pačiu didžiausiu 19 šimtmečio operų kompozitoriumi. Jis rašytojų žodžius sugebėjo meistriškai išsakyti muzikos garsais, kurie tampriai susiję su tekstu, žavi ir žiūgina milijonus.

Vis dėlto su Verdi daug vargo patirdavo operoms tekstus (libretto) rašantieji. Jiems jis buvo didžiai neigiamas. Dažnai pareikalavo teksta naujai perrašyti, išstisus sakinius pakeisti, o ir pats, nekreipdamas dėmesio į autorių teises, savo nuožūra taisydavo ir perredaguodavo.

Verdi, eidamas 89 metus, mirė 1901 m. sausio 27 d. Milane. Jį laidojant buvo atliekamos jo paties sukurtos mišios „Requiem“. Į amžino poilsio

2000 m. Čikagos Lietuvių operos choras pastatė G. Verdi „La Traviata“. Scenoje iš pirmo veiksmo: Violeta — Sigutė Stonytė, Alfredo — Audrius Rubežius. Jono Kuprio nuotrauka

Svečiuose — aktorė iš Šiaulių

Neseniai, Los Angeles Dramos sambūrio kvietimu, į Kaliforniją (L.A.) atvyko Šiaulių Dramos aktorė Olita Dautartaitė. Tai jau antra aktorės teatruose, netrukus pasiekė Ameriką. Už „Aidą“ iš Egipto valdžios Verdi gavo 150.000 frankų, o už jos pastatymus Italijoje — 12.000.000 lirų.

Verdi buvo didelis gamtos mėgėjas. Turėjo įsigijęs didelį ūkį/dvarą. Jame — gražus parkas, vynuogės, šaunūs žirgai. Ten jis didesnę savo laiko dalį ir praleisdavo. Sukūdamas vos 9 metus, nekuriose bažnytinėse apeigose jau galėjo pavaduoti ir vargonininką.

Privaciai muzikos studijas tęsdamas, kelis metus vargoninkavo. Pastebėjus jo neeilinį talentą, buvo patarta, o ir sąlygos sudarytos, stoti į Milano konservatoriją. Kadangi jis jau buvo vyresnis (18 m.), kaip paprastai stojant į konservatoriją, jam reikėjo praėti specialią egzaminų komisijos perklausą. Egzaminų komisijai suradus, kad jo pasirodymas nėra patenkinamas, o ir rankų pozicija ant fortepijono klaviatūros netinkama, Verdi prašymas įstoti į konservatoriją buvo atmetamas. Vis dėlto egzaminatoriai pastebėjo, kad jis turintis talentą kompozicijai, tačiau tam trūkstą technikos. (Dabar, tai pati Milano konservatorija, atmetusi Verdi prašymą į ją įstoti, yra pasivadinus ir puikuojasi „Giuseppe Verdi“ vardu).

Aktorė Olita Dautartaitė.

vieta, su ašarų pilnomis akimis, ji palydėjo apie 15.000 žmonių minia.

Prisimintina, kad Lietuvos valstybinis teatras, Naujųjų metų išvakarėse, 1920 m. gruodžio 31 d., buvo atidarytas su Verdi „La Traviata“. Operą dirigavo J. Tallat-Kelpša, režisierius — K. Glinskis. Pagrindinius vaidmenis atliko: Violeta — A. Galaunienė, Alfredo — K. Petrauskas.

Dar ir dabar, tęsiant tradiciją, kasmet Nauji metai būna sutinkami su „Traviata“. *Viva Verdi!*

P. Palys

graziai, ir gerai...

Dar maža mergaitė Olita mėgdavo klausytis kaimo jaunimo dainuojamų dainų, kurios ir dabar dainuojamos jos širdies bei lūpų. Jos prisiminimuose išlikę laikai, kai visko trūko, bet buvo smagu ir linksma. „Nebūdavo tada pinigų atvirukams, — pasakoja aktorė, — tai darydavom taip: užrašo kas sveikinimą Povelui, o tasai vėliau užbraukia ir jau užrašo Antanui, dar vėliau tą patį atviruką perduoda Onai“. Niekas nepykavo ir nesistebėdavo, o buvo laimingi, gavę pasveikinimą. „O Parcinkuliū atlaidai Kyburuose! Vaziuojam, būdavo, vėžimui ir bijom, kad arklys nepasistų lekti nuo Raubonių kalno. Užvaziuojam pas dėdę Albertą, o tada visi — į Kiemėnus, kur didžiulė dėdės Antano šeima, kur daug pusbrolių ir pusseserių, o aš 'mandra', nes iš Kauno, nes moku pastovėti ant rankų, — vel gyvena prisiminimais Olita Dautartaitė.

Viskas, kas atsinešta iš to gyvenimo, maitina, lydi, scenoje kuriant vaidmenis, skaitant poeziją. Tai lyg gyvybės vanduo, srovenantis iš šios žemės pamatų, vis pilantis naujas jėgas į žmogišką kūną, suteikdamas veržlumo, noro daryti gera, noro myleti žmones.

Olitos aktorinės karjeros pradžia prasidėjo 1964 m. Kauno lėlių teatre tokiomis didžiais vaidmenimis, kaip kiškis Strypcius, katinas — plėšikas ir t.t. Tuo metu buvęs Lėlių teatro vyriausiasis režisierius Stasys Ratkevicius prisimena: „Norintys tapti lėlių teatro aktoriais, dalyvauja konkurse. Į jį pateko ir O. Dautartaitė. Tada aš ją egzaminavau ir buvau sukritikuotas, kad akompanuoju ne taip, kaip ši pageidautų. Mano akompanimentą nutraukus, uždainavo pati taip, kaip jai rodė geriau. Man patiko tokia drąsa, veržlumas, kuris vėliau pasiteisino tolimesniais aktorės darbais“.

Paskui buvo 12 metų ragų, fejų, žuikių, laimėjimų gyvenimo. Dar ir dabar Olita draugė ir bendrąžę beždžionė Agota, kuri taip pat atvyko į Los Angeles, ir žada palinksminti ne tik mažus, bet ir didelius.

Tačiau nenuoramos charakterio žmogui, to buvo maža. „Norėjau prieš save ne pieštų akių, o kertancio partnerio žvilgsnio, ne sniegės ašarų, o sunkios, pavargusios moters širdies. Reikėjo stebuklo! Ji atnešė Šiaulių Dramos teatro režisierę Aureliją Ragauskaitę, — prisimena aktorė Olita.

Užlipusi į Šiaulių sceną, aktorė suprato, kad tik čia degs ir nenurims jos širdis. Taip ir bega srauni gyvenimo upe

Šiaulių Dramos teatre jau daugiau kaip 20 metų. Per tą laiką sukurta ne vienas ir ne du vaidmenys. Buvo jų įdomių ir reikšmingų, pasisekusių ir ne, o vis dėlto jie visi vienodai svarbūs ir įsimintini. Štai režisieriaus Varno spektaklyje „Kvota“ Olita teko nusikalteles vaidmuo, o „Voice-ke“ ji jau kvailėlis Karlas. Režisieriaus Padegimo pastatyme „Žemaitė“ Olita atlieka brotės Elenos vaidmenį, o 1997 m. rež. Stoicevo spektaklyje „Varnų šokis“ ji jau Michel. Režisieriaus Vyt. Landsbergio pastatytame „Iš gyvenimo vėlių“ Olita Dautartaitė atliko Mirties vaidmenį. Toks trumpis, bet įvairus atliktų vaidmenų sąrašas, kuris ilgėja kiekvienais metais. Nors aktorė labai užimta teatre, ji dar dėsto raškos meno klasę universiteto studentams, vesdama juos paslaptingais, bet įdomiais teatro keliais.

Olita aistringai myli sceną, savo pirmtakus — senuosius aktorius, kurių ne vienas jau išėjęs iš gyvenimo, bet palikęs scenoje save. Ji myli pasaulį, o visų pirma — Lietuvą, savo gimtinę. Lyg kregždė, pranašaujanti pavasarį ir sveikinantį naująją Lietuvą, Olita skriaudo po gimtinę nuo pat Atgimimo pradžios, deklamuoama Jono Strielkūno, Vytauto Mačernio, Antano Miškinio, Bernardo Brazdžionio ir daugelio kitų Lietuvos poetų kūriniais. 1989 m. aktorė paruošė literatūrinę — muzikinę kompoziciją „Apie tremtį ir tėvynę“, deklamavo, dainavo, kalbėjo. Apkeliavo didelę dalį Lietuvos, rinkdama aukas tremtinių palaikymui Lietuvoje, o 1990 m. vasarą pasiekė Altajaus kraštą — rove nuo kapų digėles, skaptavo ir statė kryžius, deklamavo ir dainavo išlikusiais tremtiniais tėvynės dainas. Nesuakčiūjami jos poezijos vakarai, koncertai, talka Bernardui Brazdžioniui jo susitikimuose su skaitytojais, iškili Tautos dienos minėjimai, susitikimai su kariais, Advento vakarai ir dar daug didelių ir mažesnių darbų nudirbtų iš meilės laisvei bei Lietuvai mūsų Atgimimo odisėjoje.

Štai tokia, labai trumpa biografijos apžvalga, mūsų būsimos režisierės Olitos Dautartaitės. Ji labai spalvinga ir graži, kaip ir pati Olita. Su ja malonu bendrauti, nes jos pastatymas ir atvirumas greit užkariauja simpatijas, todėl baigdamas savo pasakojimą, kviečiu visus Los Angeles lietuvių artimiausius susipažinti su Lietuvo teatro žvaigžde — Olita Dautartaitė, kuri jus praturtins, pradiugins ir sušildys savo sielos spinduliais.

Veronika Ragauskienė

B. BRAZDŽIONIO DAINŲ PAPILDYMAI

Atkelta iš 1 psl.

Stasio Gailevičiaus — balsui solo su fortepijonu „Lopšinė“ („Jei po tėviškes dangum“).

Juozo Gaubo dainos vaikams vienu ar dviem balsais — „Ant kopūstų“ („Sėdi/ Tupi kiškis ant kopūstų“), „Čyru vyru vytyriukas, palei saulę skraido, sukas“ „Dviratukas“ (Aš turėjau dviratuką), „Katinėlis tinginėlis“ („Katinėli, jurku burku“), „Lig debesų“ (Aš ant žirgo raitas, raitas“), „Mūsų brangūs miestai“ („Vilnius Kauno broliu“, „Pavasariskai“ („Bėga šaltis, skubina“), „Pavergtas Vilnius, — sako man senukas“, „Pilypukas“ („Bėgo lapė per tiltuką“), „Pirmakysis mokinukas“ („Man pieštukas kaip broliukas“), „Vakar, šiandien ir rytą“ („Vakar buvau mažučiu-ukas“), „Žirgelis“ („Vai, susirgo man žirgelis“).

Jono Govėdo — „Iš Tavo rankos, Dieve, gaunu savo rytą“ mišriam chorui su solistu ir vargonais.

Juozo Gruodžio — „Garbės Himnas“ („Garbė Tau, Viešpatie už amžinąjį taką“), mišriam chorui.

Juozo Karoso — „Pavasaris“ („Žydi vyšnios, žydi iveros“) 2 lygiams balsams su fortepijonu.

Pranės Kaupelytės — „Nebe daug jau lig vėlykų“ („Čyru vyru, čiku čiku“) vaikams vienu balsu.

Viktoro Kuprio-Kuprevičiaus dainos vaikams — „Kaledų giesmė“ („Varpai Betliejūn šaukia“) ir „Man nereikia keturių“ („Dvi akytes aš turiu“).

Bruno Markaičio, SJ — „Pilnatis“, suita 4 solistams su instrumentine palyda, kurios šešioms atskiroms dalims panaudoti šie poeto eilėraščiai — „Aš čia gyva“ („Leiskiau tėviškes tamsioj naktį“, „Lopšinė“ („Jei po tėviškes dangum“), „Mozaika“ („Kas, kad metai iš anų dienų mozaikos“), „Nemuno Tėvynėje“ („Aš Nemuno tėvynėje radau“), „Tu man buvai, tu man esi“ („Tu man buvai kaip ryto gelei“ ir „Valsas Miserere“ („Mūsų metai, kaip tos šviesios žvaigždės“). Trečias ir šeštas eilėraščių panaudotas tik kaip inspiracija muzikai be žodžių, tačiau plokšteles anotacijose jie yra išties išspausdinti.

Petro Matekūno dainos vaikams — „Aš tėvynei“ („Aš tėvynei kur tik stosi“), „Pum-purėlis“ („Kilkit, kilkit, pum-purėliai“), „Tėvelio akiniai“ („Akiniai tėvelio mano“), „Zukis Puikis“ („Kur ten be-ga? — Zukis Puikis“), ir mišriam chorui su fortepijonu — „Gintarėliai“ („Miega marių gintarėliai“).

Vetislavo Možalskio — „Motinai“ („Motina, man saulė tavo veidą mena“) mišriam chorui.

Stasio Navicko — „Malda“ („O, Dieve Tėve mūsų, mes skurdūs kaip našlaitiai“) mišriam chorui su vargonais.

Antano Pociaus — „Pradizios skyrių mokiniukas“ („Man pieštukas kaip broliukas“) vaikams vienu balsu su fortepijonu.

Kun. Kazimiero Senkaus — 2 giesmės bendram giedojimui — „Garbė Tau, Viešpatie“ ir „Iš Tavo rankos, Dieve, gaunu savo rytą“, ir balsui solo su fleita ir fortepijonu — „Aušros Vartų Marijai“ („Marija, Motina geroji“).

Juozo Stroliaus — „Kiek jau metų tu turi“ („Du ir du bus keturi“) — tribalsis kanonas.

Prano Šopagos — „Aušros

vartų Marijai“ („Marija, Motina geroji“) balsui solo su fortepijonu.

Arvydo Vilčinsko — balsui solo „pop“ stiliumi su elektroninių instrumentų palyda — „Motinai“ („Motina, man saulė tavo veidą mena“) ir „Tu nežiūrėk, mama, pro langą“.

Jono Zdaniaus-Zdanavičiaus — „Pirmakysis mokinukas“ („Man pieštukas kaip broliukas“) vaikams vienu balsu.

Kazimiero Žižiūno — „Šlama šilko vėjas“, 2 lygiams balsams su fortepijonu.

Yra dar dainų/giesmių pagal B. Brazdžionio tekstus, kurioms pritaikytos kitų dainų melodijos. „Mano žemės vardo skambesys, gerasis Viešpatie esi“ giedama pagal amerikiečių giesmės „Faith of Our Fathers“ (muz. Henry F. Hemy) melodiją, „Per pasaulį keliauja žmogus“ („Baltas, baltas, kaip vyšnios viršūnė“) dainuojama pagal melodiją „Isle of Capri“ (1934), muz. Will Grosz (Hugh Williams). Vaikų dainelė „Meškiukas Rudnosiuokas“ („Ten miške, kur žemės ošia“) yra dainuojama pagal vieną nepr. Lietuvos kariuomenės parodo maršą, kurį gimnazistai buvo praminę „Penki litai, penkiasdešimt centų“. Sekančių dviejų originalų dar nesurasta. Tai „Asperges Me“ („Palaistyk, Viešpatie, rasą“), muzikos autorium nurodomas Wolfgang A. Mozart, ir „Iš Tavo rankos, Dieve, gaunu savo rytą“ autorium nurodomas Erland von Koch.

Dainoreliuose užtikta dar keli B. Brazdžionio eilėraščiai, apie kurių muziką neturima jokių žinių: „Gyvajai Lietuvai“ („Lietuviškas dar teka kraujas“), partizanų daina, „Vai leiskit į tėvynę! Tai pasakų šalis“, ir „Keleiviai“ („Su tavim, aš su tavim, kada svajoju“). Ši pastaroji daina yra žinoma ir su Dariaus Polikachio sukurta muzika, tačiau kun. J. Dabrilos sudarytas dainorelis „Vai lėkite dainos“, kuriame šis tekstas buvo atspausdintas, pasirodė dar tuomet, kai Darius nebuvo gimęs.

Draugo sąrašą suminėtos J. Čiurlionytės „Dainelės“ („Padauosiu jums dainelę apie Margį ir žasėlę“) žodžių autorystę klaidingai priskirta Brazdžioniui; tai Kazio Jakubėno kūryba. Taip pat dažnai painiojamos dvi dainos tuo pačiu pavadinimu — „Grazi tėvynė mano“. J. Karoso dainelė pagal Vytės Nemunio eiles prasideda žodžiais „Grazi, grazi tėvynė mano ir upeliukai, ir miškai“. B. Budriono dainos žodžius „Grazi tėvynė mano, nuo šimtmečių senų“ parašė Stasys Krasauskas. Koncertų programose taip pat pasitaiko užtikti B. Bradūno dainos „Tėvynei“ („Sunki dalia. Mane išgujo“) klaidingą poeto Brazdžionio pavardę; čia žodžiai priklauso M. Mažeikos plunksnai.

K. Skaisgirio straipsnio pradžioje sakoma, jog „nėra įmanoma surinkti visus muzikos kūrinius, parašytus pagal Brazdžionio tekstus“. Tačiau čia išvardinti 50 ir daugiau papildomų mums dar aiškiau parodo, koks didelis ir turtin-gas yra B. Brazdžionio poezijos inais mūsų kultūros istorijoje.

Pastaba. Dekojame V. Stroliaus už papildymus. Jeigu atsirastų šiame ar ankščiau spausintame K. Skaisgirio straipsnyje nepaminėti, malonėkite atsiųsti *Draugo* redakcijai.